responsibility in labor law, as a measure of state enforcement, does not meet the contractual nature of labour relations.

In general, labour legal responsibility should be referred to the contractual types of liability because it is based on facultative principles and this corresponds to the development of market relations in Ukraine. However, there is one significant reservation – if an employee is entrusted with labour legal responsibility it must be complied with all legal guarantees, the content and scope of which cannot be changed except by the contract.

It is concluded that on the one hand the sectoral responsibility is a legal remedy, which ensures the implementation and protection of labour rights of workers and employers and on the other hand – the offenders are obliged to be responsible for the negative consequences of their illegal guilty dereliction or improper execution of labour duties. This protective role of liability is based on contractual principles taking into account the necessity of compliance with the minimum guarantees established for employees by labour legislation.

Key words: *«positive responsibility», «retrospective responsibility», disciplinary responsibility, financial responsibility, features of legal responsibility under labour law.*

Стаття надійшла 10 березня 2016 р.

УДК 347.92

А. О. Дутко

ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Досліджено особливості використання юридичних конструкцій у цивільному процесуальному законодавстві. Проаналізовано юридичні конструкції цивільних процесуальних правовідносин, позову, цивільної процесуальної форми. На основі аналізу використання юридичних конструкцій у цивільному процесуальному законодавстві запропоновано зміни до законодавства. Підсумовано, що подальший аналіз використання в цивільному процесуальному праві юридичних конструкцій надасть змогу збільшити ефективність теоретичної та техніко-правової сторони правозастосовної діяльності.

Ключові слова: *законотворча техніка, юридична конструкція, цивільні процесуальні правовідносини, позов, цивільна процесуальна форма.*

Постановка проблеми. У законодавстві постійно збільшується кількість конструкцій і цим пояснюється розгляд питань, пов’язаних з сутністю, природою та значенням юридичних конструкцій у законо-

творчій практиці України. Галузевому законодавству відомо багато найрізноманітніших конструкцій, які вивчаються галузевими юридичними науками з огляду на свій предмет дослідження. Особливості юридичних конструкцій в цивільному процесуальному праві визначаються тим, що вони спрямовані на оптимізацію цивільно-процесуального судочинства, реалізацію завдань та мети судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичної особи, прав та інтересів юридичної особи, інтересів держави.

Стан дослідження. Окремі питання юридичних конструкцій цивільного процесуального права досліджувались Ю. Білоусовим, О. Захаровою, С. Сеник, О. Угриновською, С. Фурсою, М. Штефаном, О. Шутенко та ін. Проте аналізу юридичних конструкцій саме як закріплених у законодавстві ідеальних узагальнюючих моделей структури правових явищ, створюваних для формування регулятивних, охоронних, захисних нормативно-правових приписів і досягнення точності та визначеності законів та особливостей їхнього використання в цивільному процесуальному законодавстві не було здійснено, що є **метою** статті.

Виклад основних положень. Юридична конструкція повинна відображати насамперед структурні елементи певних юридичних явищ. Наприклад, право, спрямоване на регулювання суспільних відносин, які будуть врегульовані, якщо всі їх елементи (суб’єкти, об’єкти, дії, поведінка суб’єктів) знайдуть адекватне відображення у юридичній конструкції, за допомогою якої згодом будуть формуватися нормативно-правові приписи. Ось чому юридична конструкція правовідносин (цивільно-процесуальних правовідносин, зокрема) складається з суб’єктів правовідносин, об’єкту правовідносин, та змісту – суб’єктивних юридичних прав та суб’єктивних юридичних обов’язків.

Юридична конструкція повинна відображати не тільки усю сукупність елементів правового явища, а й тип зв’язку між ними. Виявлення типу зв’язків між елементами (причинно-наслідкового або функціонального тощо) дає змогу встановити порядок їх розташування, розміщення стосовно один одного. Юридична конструкція є відображенням певної послідовності елементів правового явища, що дає можливість логічно побудувати правовий матеріал. Відтак у юридичній конструкції цивільних-процесуальних правовідносин елементи розташовані у такому порядку: об’єкт цивільних-процесуальних правовідносин, суб’єкти цивільних-процесуальних правовідносин, цивільні процесуальні права та обов’язки. Отже, юридична конструкція є відображенням усіх елементів однорідних правових явищ в їх певній послідовності, а відтак вона є відображенням їхньої структури.

Юридичні конструкції закріплюються у законодавстві. Способами їх закріплення є текстуальний, тобто безпосередній словесний вираз в тексті законів змісту певної конструкції, та смисловий, коли зміст конструкції виводиться шляхом логічного аналізу відповідної сукупності нормативно-правових приписів. В останньому випадку юридична конструкція реконструюється в єдине ціле за її частинами, закріпленими в різних юридичних приписах.

Аналіз Цивільного процесуального кодексу України [1] щодо використання в ньому юридичних конструкцій засвідчив, що переважає їх смислове закріплення. Прикладом цього слугують конструкції цивільно-процесуальних правовідносин, позову, цивільно-процесуальної форми.

Конструкція цивільних процесуальних правовідносин. Цивільні процесуальні правовідносини – це врегульовані нормами цивільного процесуального права відносини, що виникають між судами і між собою, і з учасниками процесу – громадянами і організаціями в цивільному судочинстві [2, с. 77]. Цивільні процесуальні правовідносини, на думку О. М. Єфімова, це суспільні відносини, що виникли внаслідок впливу на них норм цивільного процесуального права та спрямовані на захист та охорону суб'єктивних прав та інтересів певних членів суспільства, що здійснюється спеціально уповноваженим органом державної влади – судом [3, с. 33]. Юридична конструкція цивільних процесуальних правовідносин включає об'єкт, суб'єкт та зміст.

Цивільні процесуальні правовідносини виникають у процесі правоохоронної діяльності суду, внаслідок чого їх об'єкт пов'язаний з об'єктом матеріальних правовідносин, з приводу якого виникає цивільне судочинство, і це ускладнює його визначення. Під об'єктом правовідносин С. Я. Фурса розуміє реальні дії суб'єктів у правовідносинах (їх поведінку) з урахуванням зазначеної ними мети. Індивідуальність об'єкта зумовлена специфікою самої галузі цивільного процесу, особливостями конкретної справи, стадією її розгляду, властивостями спірних матеріальних правовідносин та способами захисту, які застосовуються судом у порядку цивільного судочинства [4, с. 152, 155]. Загальний об'єкт збігається з завданнями цивільного судочинства (ст. 1 ЦПК України).

Об'єктом можуть бути процесуальні наслідки, на досягнення яких спрямовуються процесуальні права, обов'язки і процесуальні дії суб'єктів правовідносин. Беручи до уваги, що обсяг, зміст, характер процесуальних прав і обов'язків встановлюється і визначається ЦПК України залежно від мети участі суб'єктів правовідносин у судочинстві та виконуваних ними цивільних процесуальних функцій по справі,

з'ясовуємо, що кожні цивільні процесуальні правовідносини мають самостійний об'єкт.

Таку ж думку підтримує О. Шутенко, яка вважає, що «саме по собі благо не може бути об'єктом цивільних процесуальних правовідносин, оскільки вони є послідовністю правових зв'язків, що виявляються у поведінці учасників процесу і спрямовані на досягнення певної процесуальної мети. Більше того, кожен такий зв'язок має свій об'єкт, свою спрямованість, яка залежить від процесуальної мети участі того чи іншого суб'єкта у процесі. Єдиного об'єкта не існує, мову можна вести лише про об'єкт конкретного процесуального правовідношення» [5, с. 63].

Елементом юридичної конструкції цивільних процесуальних правовідносин є також суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин – суд (обов'язків учасник правовідносин) та особа, щодо участі якої в процесі є норма права і котра в одній із стадій цивільного процесу може виконувати процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу. З урахуванням існуючих систем класифікації суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, виконуваних ними процесуальних функцій та нормативного їх виділення і визначення вони класифікуються на три групи: 1) особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах (ст.ст. 18, 107, 291, 323, 353, 363 ЦПК); 2) особи, які беруть участь у справі (ст. 26 ЦПК); 3) особи, котрі сприяють судові в розгляді справи (ст. 47 ЦПК). Зазначені особи можуть бути суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, якщо вони визнані суб'єктом цивільного процесуального права, носіями процесуальних прав і обов'язків, наділені цивільною процесуальною право- та дієздатністю.

Змістом цивільних процесуальних правовідносин є цивільні процесуальні права та обов'язки суб'єктів правовідносин і процесуальні дії з їх реалізації [2, с. 94]. Праву заінтересованих осіб на порушення процесу (ст. 3 ЦПК України) відповідає обов'язок суду розглянути звернену до нього вимогу на порушення цивільної справи; праву сторони чи третьої особи заявити клопотання про виклик у судове засідання свідка відповідає обов'язок суду розглянути таку заяву. Загальні цивільні процесуальні права передбачені у статтях 3, 12, 17, 27, 31, 46 ЦПК України та ін., загальні процесуальні обов'язки закріплені у ч. 2, 3 статті 27, статтях 77, 162 ЦПК України.

На основі аналізу конструкції цивільних процесуальних правовідносин встановлено, що її елементи закріплені у тій частині ЦПК України, яка регулює загальні засади судочинства. Особливостями конструкції правовідносин є, по-перше, об'єкт (загальний) цивільних процесуальних правовідносин, який виводиться із завдання судочинст-

ва (ст. 1 ЦПК України); по-друге, суб'єкт – органи і особи, які беруть у них участь – одним з суб'єктів процесуальних відносин завжди виступає орган держави, наділений владними повноваженнями (суд); здійснення своїх прав одним суб'єктом правовідносин зумовлює відповідні процесуальні обов'язки інших; по-третє, зміст відрізняється специфікою прав і обов'язків суб'єктів та дій щодо їх реалізації.

На нашу думку, доцільно об'єднати в одну статтю під назвою «Сторони та їх процесуальні права та обов'язки» чинні ст. 30 ЦПК України «Сторони» та ст. 31 ЦПК України «Процесуальні права та обов'язки сторін». В окремих статтях стосовно кожного учасника процесу слід закріпити його процесуальний статус, права та обов'язки.

Наприклад: стаття «Свідок»: 1. Свідком може бути кожна особа, якій відомі обставини, що стосуються справи.

2. Не можуть бути допитані як свідки:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання;

2) представники в судовому процесі, захисники у кримінальних справах – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;

3) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення;

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

3. Фізична особа має право відмовитися від давання показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), повідомивши причини відмови.

4. Свідок викликається в судове засідання з ініціативи суду або осіб, які беруть участь у справі. Особа, яка бере участь у справі, заявляючи клопотання про виклик свідка, повинна зазначити його ім'я, місце проживання (перебування), роботи чи служби та обставини, щодо яких він може дати показання.

5. Свідок зобов'язаний прибути до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. У разі неможливості прибуття за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

6. Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

7. За завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань з непередбачених законом підстав свідок несе кримінальну відповідальність».

Конструкція позову. Позов визначають як вимогу заінтересованої особи про здійснення захисту порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод чи інтересів, яка пред'являється до суду у встановленій законом процесуальній формі. У теорії цивільного процесу є різні підходи до елементів позову. Окремі вчені серед елементів позову вирізняють предмет і підставу, інші, крім предмета і підстави, ще включають зміст. Як зазначає О. А. Горбатенко, «з одного боку, не існує необхідності виділяти зміст позову у якості окремого елемента, оскільки він охоплюється предметом і підставою, з іншого – зміст є самостійним чітко окресленим елементом, тому його виділення має право на існування» [6, с. 66].

Предметом позову традиційно вважають матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, стосовно якої він просить ухвалити рішення (п. 3 ч. 2 ст. 119 ЦПК України); підставою позову є обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (п. 5 ч. 2 ст. 119 ЦПК України); змістом позову є вимога позивача про здійснення судом певних дій із зазначенням способу судового захисту. Зміст позову як окремий елемент не зазначений у ЦПК України.

Позовна заява, будучи процесуальною формою вираження позову, має власну форму та зміст, які передбачено ст. 119 ЦПК України. Стосовно конструкції позову С. С. Алексєєв зазначає: «Відображаючи такі, що повторюються типові правові ситуації, позовні формуляри одночасно конституюють чітко визначену модельну схему або типову побудову правомочностей, обов'язків, відповідальності, процедур, що носять математично чіткий характер. Це і є як раз юридичні конструкції в самому точному значенні цього поняття» [7, с. 43].

На нашу думку, необхідно доповнити ч. 2 ст. 119 ЦПК України п. 8 такого змісту: «клопотання позивача», яка б стосувалася не лише матеріальних, а й процесуальних вимог позивача, які можуть бути вжиті судом для захисту прав позивача, наприклад, клопотання про

вжиття заходів забезпечення позову, або забезпечення доказів, про відстрочку або розстрочку сплати судового збору, про необхідність призначити або замінити законного представника, якщо він не має права вести справу в суді з підстав, встановлених законом.

Отже, конструкція позову як вимоги про захист права належить до смислових юридичних конструкцій, елементи (частини) якої – предмет, підстава та зміст виводяться шляхом логічного аналізу відповідних нормативно-правових приписів.

Конструкція цивільної процесуальної форми. Процесуальна форма – встановлений цивільним процесуальним правом зовнішній спосіб вчинення процесуальних дій, виконуваних за визначеними правилами, в певному порядку судом та всіма учасниками процесу під час розгляду й вирішення справи, перевірки законності й обґрунтованості ухваленого у ній рішення, а також у процесі закріплення процесуальних дій у передбачених процесуальних документах. Процесуальна форма є гарантією, що забезпечує законність і обґрунтованість у застосуванні судом права і його реалізації учасниками процесу [2, с. 13–19].

Цивільна процесуальна форма має такі ознаки: об’єктивність, універсальність і наперед визначений у нормативно-правових актах порядок розгляду справи та вимоги до процесуальних документів; системність правил; простота і доступність; оперативність та доцільність; неупередженість суду, законність і обґрунтованість його дій; імперативний характер вимог до процесуальної форми [4, с. 60–61]. Процесуальна форма забезпечує умови послідовного здійснення принципів судочинства; створює стабільний, стійкий, юридично визначений режим провадження по справах і покликана забезпечити законність у діяльності відповідних органів; містить гарантії прав і законних інтересів громадян; створює умови, що забезпечують повноту, всебічність і об’єктивність досліджування обставин справи, як кожної з них окремо, так і сукупно, правильне і справедливе застосування закону; має важливе значення для авторитету суду і переконливості його рішення, здійснення виховного і загально-запобіжного ефекту судочинства.

Аналіз використання цієї конструкції в ЦПК України засвідчив, що конструкція цивільної процесуальної форми виводиться зі змісту відповідних статей ЦПК України та охоплює порядок розгляду справ судами різних інстанцій (Глави 2–4 Розділу 3, Розділ 5 ЦПК України) та процесуальні документи (наприклад, статті 98, 103, 119, 210, 215, 226 315, 316 тощо).

Висновки. Юридична конструкція має специфіку, яка обумовлена специфікою галузі права, в якій вона застосовується. У кожній галузі права є стійкі конструкції, стан і розробка яких є основним по-

казником досконалості цієї галузі права, рівня її розвитку. Подальший детальний аналіз юридичних конструкцій та їх використання в цивільному процесуальному праві надасть змогу підвищити ефективність теоретичної та техніко-правової сторони правозастосовної діяльності, ефективніше здійснювати теоретичні дослідження в цій галузі.

1. Цивільний процесуальний кодекс України (станом на 01.02.2016 року) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40. – Ст. 492.

2. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. – К.: Ін Юре, 2005. – 624 с.

3. Єфімов О. М. Цивільні процесуальні правовідносини та передумови їх виникнення / О. М. Єфімов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2015. – Вип. 32. – Т. 2. – С. 32–35.

4. Цивільний процес України. Академічний курс: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. С. Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2009. – 848 с. – Серія «Процесуальні науки».

5. Шутенко О. Загальна характеристика правовідносин, що виникають при здійсненні правосуддя / О. Шутенко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 62–64.

6. Горбатенко А. О. Проблемні питання визначення поняття позову та його законодавчої класифікації / А. О. Горбатенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 65–67.

7. Алексеев С. С. Тайна права (его понимание, назначение, социальная ценность) / С. С. Алексеев. – М.: Норма, 2001. – 176 с.

Дутко А. А. Юридические конструкции гражданского процессуального права: общая характеристика

Исследовано особенности использования юридических конструкций в гражданском процессуальном законодательстве. Проанализированы юридические конструкции гражданских процессуальных правоотношений, иска, гражданской процессуальной формы. На основе анализа использования юридических конструкций в гражданском процессуальном законодательстве предложено изменения к законодательству. Подытожено, что анализ использования в гражданском процессуальном праве юридических конструкций позволит увеличить эффективность технико-правовой стороны правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: *законотворческая техника, юридическая конструкция, гражданские процессуальные правоотношения, иск, гражданская процессуальная форма.*

Dutko A. A. The legal structures of civil procedural law: general characteristics

The article deals with specific features of using legal structures in civil procedural law. It analyses the legal structures of civil legal procedural relations,

claims and civil procedural form. Changes to the law are proposed based on the analysis of the use of the legal structures in civil procedural law.

It is noted that there is a constantly increasing number of structures of law which explains the consideration of issues related to the essence, nature and value of legal structures in legislative practice of Ukraine. Industry law is subjected to a variety of structures which are studied by industry juridical sciences taking into account the subject of the study. Features of legal structures in civil procedural law are determined by their focus on optimizing civil procedural justice, implementation of the objectives and goals of justice, that is fair, impartial and timely consideration and resolution of civil cases for the protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms or interests of individuals, rights and interests of legal entities, and interests of the state. The article analyses legal structures as perfect generalizing statutory models of the structure of legal phenomena created to generate regulatory, security, protective legal and statutory requirements and achieve accuracy and clarity of laws and specific features of their use in civil procedural law.

A legal structure has a specific feature which is caused by specifics of the area of law to which it is applied. In every field of law, there are invariable structures, whose state and development form a key indicator of the excellence of this field of law, its level of development. Further detailed analysis of legal structures and their use in civil procedural law will increase the effectiveness of theoretical, technical and legal aspects of administration of law and will allow for full-fledged theoretical research in this field.

Key words: *legislative technique, legal construction, civil procedure legal, action, civil procedural form.*

Стаття надійшла 10 березня 2016 р.

УДК [347.95:347.98](477)

В. О. Кучер,
І. М. Євхутич

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА БОРЖНИКА НА ВИЇЗД ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ

Досліджено особливості порядку тимчасового обмеження права боржника на виїзд за межі України. Виокремлено проблеми правового регулювання цього інституту цивільного процесу. Запропоновано негайно виконувати ухвалу суду про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України, зобов'язати суд негайно інформувати боржника про обмеження його права на виїзд за кордон, а також нову редакцію статті 377-1 Цивільного процесуального кодексу України.

Ключові слова: *державний виконавець, боржник, ухилення боржника від виконання зобов'язань, обмеження права, виїзд боржника за кордон.*